

בענין זמן אמירת סליחות

ראש השנה תשס"ה

#1 שו"ע או"ח תקפא:א

נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מראש חדש אלול ואילך עד יום הכפורים. הגה: ומנהג בני אשכנז אינו כן, אלא מראש חדש ואילך מתחילין לתקוע אחר התפלה שחרית, ויש מקומות שתוקעין ג"כ ערבית; ועומדים באשמורות לומר סליחות ביום א' שלפני ר"ה; ואם חל ראש השנה ב' (או) ג', אז מתחילין מיום א' שבוע שלפניו (מנהגים).

#2 שו"ת אגרות משה חלק או"ח ב סימן קה

בענין סליחות כשיש אונס שלא יוכלו לומר באשמורת ובחצות י"ט אלול תש"כ. מעיי"כ ידידי הרב הגאון מוהר"ר אפרים בערמאן שליט"א. הנה בדבר אמירת סליחות במקום שיראים ללכת בשעה מאוחרת בלילה אם רשאי לומר איזה שעות מקודם חצות. וכתר"ה רוצה לדון דכיון דהטעם שאומרים באשמורת הוא משום שאז הוא עת רצון כדאיתא במג"א ר"ס תקפ"א, א"כ הא בצבור ובביהכ"נ הוא עת רצון לעולם כדאיתא בברכות דף ח' וביבמות דף מ"ט. אבל לע"ד אף שלכאורה דבר נכון אמר כתר"ה, הרי חזינן שגם הצבור אמרו סליחות באשמורת, וגם הא בעשרה ימים מר"ה עד אחר יוה"כ הוא עת רצון אף ליחיד כמפורש ביבמות שם דף מט., ומ"מ אף בעשי"ת אומרים סליחות באשמורת. ואין לומר שהוא אידי דהסליחות שקודם ר"ה שצריך לומר באשמורת ליחיד שאין לו עת רצון אלא באשמורת הנהיגו אף לצבור לומר באשמורת ולכן גם בעשי"ת לא שינו מהימים שמתחלה, דהא הרמב"ם לא כתב שאומרים סליחות קודם ר"ה אלא רק בעשרה ימים אלו וג"כ כתב ונהגו כולם לקום בלילה להתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום, ומשמע שהוא באשמורת ולא כל הלילה מדאמר לקום בלילה ועד שיאור היום, שלשון זה שייך רק באשמורת קודם עלות השחר שאז הוא עת רצון. ואף ששמעם שהוא הרבה אחר חצות, מ"מ מסתבר שלא בא למעט מחצות מטעם שגם בחצות הוא עת רצון כדהביא כתר"ה מיבמות דף ע"ב, אבל לא נהגו לקום בחצות מצד הטירחא אלא איזה זמן קצר קודם שיאור היום שאין זה טירחא גדולה משום שהוצרכו לקום לתפלה בעוד זמן קצר שרובן היו מתפללין תיכף כשהאיר היום. אבל אם לא היה כלל קפידא באיזה זמן בלילה לא היה לו להרמב"ם למינקט לשון לקום ועד שיאור היום דהרי יכולין לומר גם בתחלת הלילה אחר תפלת ערבית, אלא ודאי שהוא קפידא דוקא בעת רצון שבלילה בעצם שהוא באשמורת. אבל מכיון שמצינו בגמ' שגם חצות הוא עת רצון מוכרחין לומר שהקפידא הוא מחצות ולהלן ולא מתחלה ונמצא שבכל אופן הוצרכו לקום לכן נהגו באופן שאינו טירחא כ"כ שהוא זמן קצר קודם התפלה דשחרית.

הרי חזינן שלענין מנהג דסליחות לא סגי בעת רצון דצבור וביהכ"נ ועת רצון דעשי"ת אלא צריך גם עת רצון מצד הזמן של הלילה שהוא מחצות ולהלן. וגם צריך עת רצון דביהכ"נ כמפורש ברמב"ם וגם עת רצון דצבור שסתם ביהכ"נ הוא בצבור וגם הא מתירין לאבל לילך לביהכ"נ בער"ה שמרבים בסליחות ואם לא היה צריך צבור לא היו מתירין לאבל. וגם בלא זה הא צבור צריך בשביל אמירת י"ג מדות. עכ"פ חזינן שהקפידא לומר דוקא באשמורת וה"ה מחצות ולא קודם חצות אף שהוא בצבור ובביהכ"נ...

אך אם הוא באופן שא"א מחצות ולהלן ויתבטלו אותו הצבור מסליחות יש להתיר בגדר הוראת שעה גם מתחלה, כי בדברים אלו אין מקור מגמ' אלא הם מדברי רבותינו האחרונים ע"פ ספרי הקבלה שמסתבר שאין בזה ענין איסור אלא שאין מועילין בכח י"ג מדות שיש הבטחה שלא יחזרו ריקם אלא כסתם תפלה, ולכן כדי שלא יתבטלו מלומר סליחות שלא יהיה להצבור שום התעוררות לתשובה טוב יותר לומר אף מתחלה הוראת שעה. ואף שאם אין להם כח כאמירת י"ג מדות יש אולי לאסור להפסיק בונקה שהוא באמצע הפסוק מצד כל פסוקא דלא פסקיה משה לא פסקין, אבל מסתבר דלא מצד כח האמירה ד"י"ג מדות מותר להפסיק שם אלא משום כח הצבור דניתן להם הרשות להפסיק כאן ואין חלוק מתי אומרים. ואם אפשר יכוונו בשליש הלילה שלהמחבר בסימן א' סעיף ב' שטוב להתחנן בשעות שהמשמרות משתנות שהתפלה רצויה אז והוא שיטת הרא"ש ריש ברכות והטור ובשעה"ד כזה יש לסמוך ע"ז. וצריך לחלק הלילה מצה"כ עד עלות השחר לג' חלקים כדאיתא במחצה"ש סק"ד ובשע"ת בשם תשובת שב יעקב וא"כ הוא בכאן ערך ט"ו או עשרים מינוטן /דקות/ אחר התחלת שעה י"א להשעות של עתה בעירנו והוי זה שעה וארבעים מינוטן בערך קודם חצות...

#3 שו"ת יחוה דעת חלק א סימן מו

שאלה: מי שאינו יכול לקום באשמורת הבוקר לומר סליחות בכל ימי חודש אלול, האם רשאי להצטרף למנין האומרים סליחות בתחילת הלילה? תשובה: הנה טעם המנהג שנהגו לומר סליחות דוקא באשמורת הבוקר ולא בתחילת הלילה, הוא על פי מה שמבואר בזוהר הקדוש פר' חיי שרה (דף קל"ב ע"ב): שמשעות הבוקר מתעוררים חסדים בעולם, כפי שנאמר יומם יצוה ה' חסדו. ואילו משעת מנחה עד חצות הלילה מתעוררים מדות הדין...אולם משעת חצות לילה מתעוררים שוב החסדים ומדות הרחמים, ולכן נעים זמירות ישראל דוד המלך, אמר: חצות לילה אקום להודות לך, שהיה קם בשירות ותשבחות ומזמורי תהילים להשי"ת, וכן אמר: ובלילה שירה עמי...גם רבינו האר"י בספר שער המצוות (פר' ואתחנן), הזכיר מענין התגברות הדינים בלילה...ולכן אין ראוי לומר סליחות בתחילת הלילה, שהוא זמן התגברות מדות הדין...וכן כתב רבינו האר"י בספר שער הכוונות (דרוש א' של ערבית, דף נ"ב ע"ד) בזו הלשון: ודע שבחצות הלילה הראשון אין לומר כלל שום סליחות ולא להזכיר י"ג מדות ע"כ. והגאון המקובל רבי משה זכות בתשובה (סי' ל'), הסביר הדברים ביתר שאת ובטוב טעם ודעת, על פי הקבלה, ושלל בכל תוקף את אמירת הסליחות בחצי הראשון של הלילה, כי אז הוא עת התגברות הדינים, מדבר באופל יהלוך, ובהזכרת הסליחות וי"ג מדות הרחמים של ויעבור, באותה שעה אנו נראים כמתגרים בהם ומבקשים למנוע פעולתם, ומעוררים קנאה מכחות הדין נגדנו, ונמצאנו משיגים מטרה הפוכה...ויודע ומבין שהעושה כן בשעות הלילה הוא קרוב להיות מקצץ בנטיעות, ולכן אין לומר סליחות אלא או ביום או באשמורת הבוקר מחצות הלילה ואילך, שנאמר, יומם יצוה ה' חסדו. ועל ידי סליחות וי"ג

